

Boplasser vest for Bergby og Brusevold

Av
Ola Bergby

*Artikkelen er første gang brukt i Varteig Historielags årstidsskrift Inga
for 1995.*

*Opptrykk gjort i forbindelse med historielagets høsttur til boplassene
lørdag 29. august 2009.*

Det var mange småbruk og boplasser i dette området. I dag er det bare Dybedal-midtre og Brusevolddalen som har dyrka mark.

Her skal nevnes i rekkefølge fra Bergby til Brusevollhyttene: Tyriås/Proppås, Stokkedalsbråten, Olaugshytta, Dybedal-søndre, Dybedal-Svenskebråten, Dybedal midtre, Evenstua og Hesthagan. Disse bruk hørte under gnr. 51. Videre har vi under Brusevold gnr. 37 Oppstue-Dalen, Nedstu-Dalen, Jørnhytta øst, Jørnhytta vest, Brusevoldhytta syd og Brusevoldhytta nord.

Tyriås eller Proppås

På en ås nordvest for Bergby vestigærn på bnr. 6 og 8 kiler det seg inn en liten løkke, Tyriåsløkka. I nordre ende av denne stod det ei stue på 1800-tallet. Her bodde Hans Olsen f. 1821, som var sønn til Ole Rasmussen Lindemark f. 1773 og Oleane Hansdtr. f. 1796.

Oleane som var Ole Rasmussens andre kone, måtte flytte fra Lindemark da Ole døde. Hun kjøpte da i 1840 bnr. 6 av Ole Evensen Bergby. Hans Olsen, også kalt Tyri-Hans, og hans kone Anne Helgesdtr. f. 1822, kjøpte senere Løkka under Skofteby og flyttet dit.

Huset på Tyriås ble antagelig revet på 1860-70-tallet og tomte er ikke synlig i dag. Tyriås er en del av bnr. 6-8 av gnr. 51.

Stokkedalsbråten

På venstre side av veien der denne går inn i skogen mot Dybedal, ligger stuetomta på Stokkedalsbråten. Eiendommen er omtalt i en delingsforretning fra 1835, og det har visstnok ikke bodde folk der etter 1850. Grunnmuren er synlig i dag.

Stokkedalsbråten ligger under bnr. 6-8.

Olaughytta

I 1839 fikk Olaug Olsdtr. husmannsseddel på Søndre Roligheden av Ole Evensen Bergby. Den årlige avgiften var på 16 skilling.

Ved påtegning av 18. juni 1855 har Olaug overdratt sin rett til søstersønnen Ole Andersen.

Olaughytta lå på "løkkene" under kraftlinja som går til Sverige. Ved et nybrått i 1970-åra kom stein fra stuetomta til syne. Stua ble revet siste halvdel av 1800-tallet. Olaughytta ligger også under bnr. 6-8.

Bruka på Dybedal

Even Jensen f. 1751 eide først på 1800-tallet ca halvparten av Bergby

nordre gnr. 51. Han lot sin adel av Bergby dele opp i flere bruk, som en følge av det oppsto blant andre fire bruk Dybedal.

I et delebrev fra 1829 ble sønnene til Even enige om å dele hovedbølet som de hadde fått av sin far, med 4 lpd. * hver.

(*lpd = lispund. Gammel enhet for vekt (=16 pund), også brukt som verdi for skyld før 1838 da man gikk over til myntregning.)

Det heter i denne delingsforretning punkt 4:

*"Huse bygningen ble således byttet, at Ole blev ved det nordre ladet med skygge ** og Jens den søndre lade og skygge og tilsammens låven og i stuen vedblev Jens kjøkkenet og halvstuen og Ole den øvrige del af stuebygningen og stolpeboden har vi til sammen.*

Skougen og havnehagen ble opsat til vidre."

(** menes trolig sjike.)

Etter noen år ble det foretatt utskifting slik at Ole Evensen ble boende på Dybedal, det som senere ble kalt Evenstua.

Søndre Dybedal, bnr. 5

Ole Larsen Gabestad f. 1796, solgte i 1856 en andel av sin eiendom til Andreas Franssen f. 1825, fra Os i Rakkestad. Han ble i 1848 gift med Helene Andersdtr. Hurka f. 1825. Hennes mor var Christine Asbjørnsdtr. Nipa f. 1790. Helene hadde en søster Berthe som ble gift med Jens Helgesen Brusevoldplads. Helene og Andreas hadde 10 barn, 5 gutter og 5 jenter. Først fikk de tvillinger, Anette og Katrin i 1848, Karolin i 1850, Anders i 1852, nye tvillinger i 1854, Karoline og Ole Krister, Albert Fredrik i 1860, Maren Oline i 1862, Anthon i 1864

Stua på Dybedal søndre

og Hans Engvart i 1871.

Maren Oline overtok Dybedal etter sine foreldre. Ved skjøte tinglyst 22. april 1890 gikk gården fra Andreas Franssen til Oline Dybedal for kr. 400, *"hvorved selgeren for seg og sin hustru for deres livstid brugsrett til eiendommen med huse"*. Oline giftet seg 25. juli 1896 med Johan Olsen Holmen f. 1875. Johan var sønn til Ole og Anna Marie Johannesen Holmen.

Johan hadde en datter som var født i 1892, Jenny Marie, som ble gift med Kristian Kingsrød. Oline hadde to sønner, Anders f. 1886 (gift med Emma Otilie Svensen, 1894-1969) og Oskar f. 1891 (gift med Thea Elise Thøgersen). Oline døde i 1944 og Johan satt alene igjen til han døde i 1961.

Uthusene som sto på sørsiden av stua ble revet på slutten av 1930-åra. Stua sto til først på 1960-tallet.

I dag står Oskars sønn Thorbjørn Dybedal og hans kone Hjørdis som eiere av Dybedal søndre. Da jeg var en 5-6 år, var jeg med mor en julehelg for å besøke Oline og Johan. Da vi kom inn i stua, hadde Oline hvitskura gulvet og strødd med finhakket einer. Det var ikke uvanlig før i tiden, men det gjorde inntrykk.

(Etter at artikkelen ble skrevet i 1995, har det vært eierskifte på Søndre Dybedal. Eier i dag er Åsmund Dybedahl, sønn til Hjørdis og Thorbjørn.)

Svenskebråten, bnr. 14

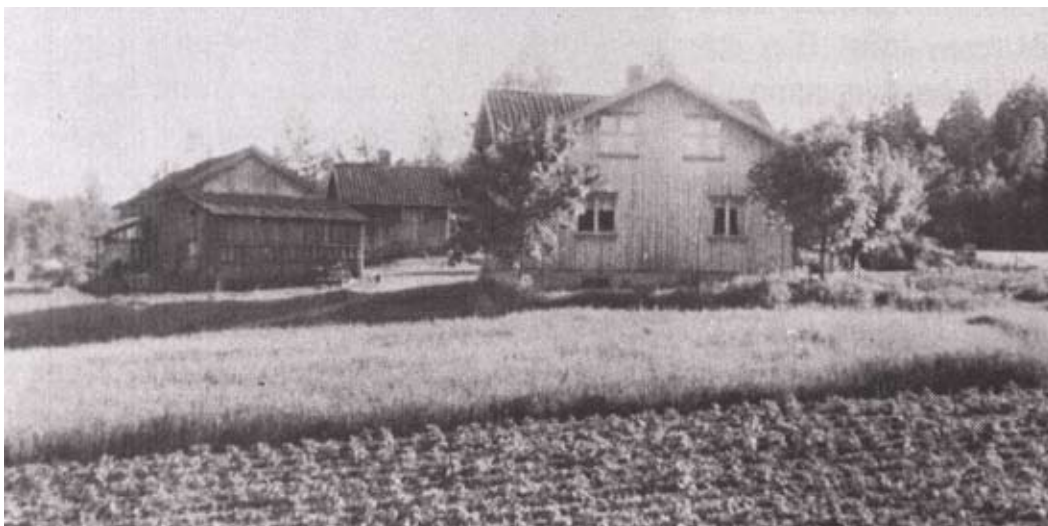
Her bodde i 1860-70-åra Britta og Anders Jakobsen. De var født i Sverige og det var derfor stedet ble kalt Svenskebråten. Et annet navn var Heljehytta etter en som het Helje. Grunnmuren er godt synlig i dag, men stua ble nok revet før 1900. Svenskebråten er i senere tid slått sammen med midtre Dybedal.

Dybedal midtre, bnr. 9-13-14

Denne består foruten av det opprinnelige bruk også av Svenskebråten og Fossengløkka. Ole Syversen kjøpte Fossengløkka inntil i 1885 av Ole Kristiansen Bergby. Bruket består i dag av under 20 da dyrka jord og ca 40 da skog. Bruket er det eneste på Dybedal hvor det står hus igjen, en stue bygd ca 1900.

Ole Andersen f. 1819 og hans kone Inger Dortha f. 1825 eide bruket i 1860-70-åra. De hadde fem barn, Kristian, Andreas, Oliver, Johan og datteren Julie. Eier etter Ole Andersen ble Ole Syversen Kingsrød f. 1858, han var sønn til Syver Andreassen f. 1832 og Anna Eriksdtr. f. 1821. De kom fra Moa sør for Kingsrød. Ole Syversen ble i 1886 gift med Olava Mathea Olsdtr. Stubberud f. 1862. I 1910 solgte han

*Dybedal
midtre*

Dybedal til Oskar Hansen og flyttet med sin kone til Stubberud. De var barnløse.

Oskar Hansen f. 1879 i Fredrikstad ga kr. 2500 for bruket. Fossengeløkka ble også skjøttet til Oskar Hansen samtidig for kr. 900. Kona til Oskar het Anna f. 1879. Hun var søster til Karl Edvardsen Kingsrud. Oskar Hansen satt ikke på Dybedal lenger enn til 1917 da han solgte til Petter Kristiansen for kr. 6200. Anna og Oskar flyttet så til Yven. De hadde fem barn:

Aslak f. 1905, utvandret til Canada, senere til Argentina

Harry f. 1907, døde 18 år gammel

Olaug f. 1900, gift med Erling Andersen, Lande

Ambjørg f. 1911, gift med Frank Kristiansen, Sarpsborg

Ella f. 1913, gift med Ivar Nålum, Skjeberg.

Petter Kristiansen f. 1877 i Glemminge, var gift med Josefine Morstand f. 1881 i Eidsberg. De hadde 11 barn:

Anna f. 1903, til Degernes, gift med Ingvald Lille-Elnes f. 1899

Sigurd f. 1905, til Sarpsborg, ugift

Dagmar f. 1907, til Rakkestad, gift med Arthur Bergby f. 1904

Margit f. 1909, til Rakkestad, gift med John Syverstad

Rut f. 1911, til Degernes, gift med Markus Kirkeng

Olga f. 1913, til Hedmark, gift med Hans Kristiansen f. 1916

Petra f. 1916, til Degernes, gift med Thor Skalle f. 1909

Gudmund f. 1919, overtok Dybedal, ugift

Arve f. 1920, til Rakkestad, gift med Gudrun Torper f. 1923

John f. 1923, til Rakkestad, gift med Aashild Bråten f. 1919

Benjamin f. 1926, til Ise, ugift.

I 1955 kjøpte Petter K. Dybedal Bodalsåsen i Rakkestad og de flyttet dit. Det er i dag ingen som bor på bruket. Våningshuset står intakt men eieren Gudmund Dybedal har flyttet til Bergby.

(Etter at artikkelen ble skrevet i 1995, har det vært eierskifte på Dybedal midtre. Eier i dag er Kai Ingar Øby)

Evenstua, bnr 4 og 7

Evenstua var det største bruket på Dybedal med ca 35 da innmark og ca 200 da skog. Bruket oppsto ved den deling av sin gård som Even Jensen foretok tidlig på 1800-tallet. Den første eier av Evenstua var Ole Evensen f. 1789, senere overtok hans sønn Even Olsen f. 1825. Han var gift med Olea Eriksdtr. f. 1832. De hadde fire barn: Anton f. 1851, Edvard f. 1857, Ole f. 1862 og Annette f. 1859. Ole K. Evensen overtok Evenstua for kr 2000 og fikk skjøte på det 20. mars 1906. Han var den siste i den ætta som eide bruket. I 1919 solgte han til Johan Olsen Dybedal, og flyttet selv til Rolvsøy. Han var ugift.

Stua ble revet først i 1940-åra. Johan Dybedal bygde på 30-tallet en ny låve på Evenstua. Denne brukte han sammen med sitt bruk Dybedal søndre, men allerede i 1970-åra ble den revet.

Søndre Dybedal og Evenstua er i dag ett bruk og eies av Åsmund Dybedahl.

Hesthagan

Hesthagan var en husmannsplass under Bergby bnr 11 og 12. I en delingsforretning av 1846 hvor Ole og Anders Askersby deler gården, heter det om husmannsplassen: *"det tvende til gården henhørende husmannsplasser tilhører og er tilfelles begge deler, og husleien hæves av hver av eierne det halve"*. De to husmannsplassene som her nevnes, er Hesthagen og Bergbyhaugen (Haven).

Ole Torstensen født på 1700-tallet, eide fra 1767 blant annet bnr 11 av gnr 51. Ole hadde en datter Mari f. 1782, som giftet seg med Anders Aasmundsen f. 1778. De fikk Hesthagan som boplass. Deres sønn Aasmund f. 1809 kjøpte og flyttet til Nedstu Dalen i 1840.

Etter 1840 var det forskjellige husmenn på Hestha-

Stuen fra Hesthagan, Bertestua, slik den sto på Fossenga.

gan fram til ca 1900. Da ble stua revet og Edvard A. Bergby kjøpte den og flyttet den til Fossenga. Der ble den brukt som bryggerhus/sommerstue fram til 1960-åra.

Brusevolddalen, gnr 37 bnr. 2 og 8

Brusevolddalen besto fra gammelt av av to bruk, husmannsplasser under Brusevold søndre. De to brukene var delt etter en linje øst-vest som gikk midt mellom plassenes hus. Det er litt usikkert når Oppstu ble til, men den første kjente som bygslet bruket, var Helge Larsen f. 1786 i 1828. Han var gift med Marthe Jensdtr f. 1791. Blant deres barn var Lars Helgesen f. 1818 som giftet seg med enken på Brusevold søndre. Hans bror Anders f. 1825 giftet seg med enken Inger på Nedstu-Dalen. Hun hadde vært gift med Aasmund Hesthagan (se under Hesthagan).

I Helge Larsens husmannskontrakt heter det i punkt 1: *"Den anførende avgift af forannevnte tilh. eiendom er bestemt til 2, siger toe arbeidsdager årlig som husmannen har at forrette på gården Brusvoll efter tilsigelse uden betaling, men at nyde fri kost."* Kontrakten avsluttes slik

Brusevold den 11de juni 1828

Peder Hansen Helge Larsen

m.p.p.

Til vitterlighet Ole Skofteby

Ole Belsby

Helge Larsens sønn Lars giftet seg i 1844 med enken etter Peder Hansen på søndre Brusevold. Hun het Elisabeth Mathisdtr og var født i 1793. Etter en tid ble Lars enkemann og giftet seg om med Anne Cathrine Olsdtr Gressløs f. 1840. Det ble således 47 års aldersforskjell på de to konene til Lars.

Nedstu Dalen, bnr 2

På 1700-tallet er flere navn nevnt som husmenn under Brusevold, så som Erik Olsen, Ellef Olsen, Jens Olsen og Nils Kristiansen. Uten å ha kontrollert i statsarkivet, er det vanskelig å si om disse var husmenn på Brusevolddalen, Hjørnerød eller Brusevoldhyttene. Det som kan dokumenteres, er at Aasmund Andersen Hesthagan kjøpte Nedstu Dalen gnr 37, bnr 2 og Hjørnhytta i 1840. Han ble i 1842 gift med Inger Kristoffersdtr Bergby-Bjerget. Samme år bygde han stua som står i dag.

Aasmund døde tidlig og etterlot seg fire ukonfirmerte unger. Hans, den yngste, var 5 år. I 1857 giftet Inger seg om igjen med sin nabo på Oppstu, Anders Helgesen, som var bror til Lars på Brusevold.

Etter at Inger var død, selger Anders den 21. nov 1882 Nedstu til sine stebarn for 700 spd + 200 for løsøre.

I 1885 løser Kristian Asmundsen f. 1843, Inger og Aasmunds eldste sønn, ut sine søsken, Hans, Nils og Maren Oline, med kr 2400,-. Syv år senere i 1892 kjøper han også Oppstu bnr 8 av Lars Helgesen for kr 420,-. Samtidig ble de fleste hus revet på Oppstu. Ved disse kjøp ble Oppstu, Nedstu og Hjørnhytta et bruk som hadde ca 30 da dyrket jord og ca 200 da skog. Kristian ble gift med Lovise Olsdtr. Gressløs f. 1843.

Kristian var en nevenyttig mann, han var treskomaker og var kjent for å ha en fin lest i sine tresko. Kristian fikk også med seg sin nevø Olaves Brusevold og satte opp flishøvel i fossen like øst for stua på Brusevolddalen. I eldre tider hadde det her stått en kvern. Det gikk et ordtak etter Kristian Brusevolddalen: Når det var flom i bekken og flishøvelen gikk for fullt, kom det: *"Jæ frøktær før at krontappen* ryker."*

(* krontappen var akseltappen på det store hjulet som dro høveltanna.) Kristian døde 25. februar 1909. I november 1922 solgte enken Lovise gården for kr 6000 til sin eneste sønn Johan Brusevolddalen f. 1884. Johan var gift med Anette Olsen f. 1882. Hun var datter til Ole Skaen, Skjebergdalen, den eldste av Skanfolkets 12 søsken.

Anette og Johan hadde 7 barn:

Kristian f. 1910

Lovise f. 1912

Ole f. 1915, gift med Ågot Nilsen

Aslaug f. 1917, gift med 1. Henry Kvist og 2. Kristoffer Nytomt

Aasmund f. 1919, gift med Rut Kristiansen

Arve f. 1923, ugift

Borghild, f. 1926, gift med Johs. Øby.

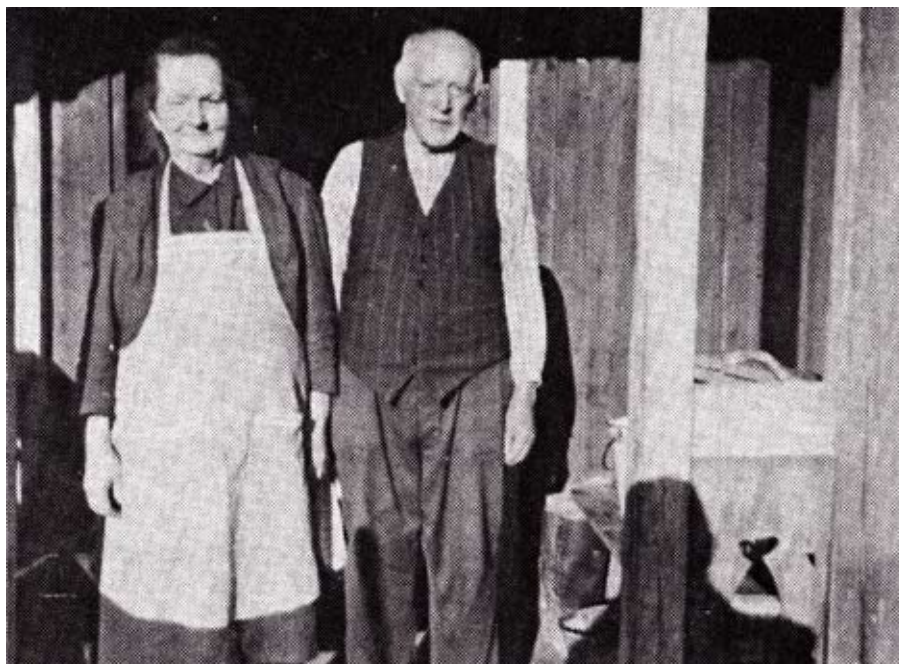
Den siste fastboende på Brusevolddalen var Johan og Anettes sønn Arve. Etter Arves død i 1988 er Aslaugs datter Klara Anette og hennes mann Ole Gløtta, Setskog eiere av bruket.

Arve Brusevolddalen fortalte at hans farfar, Aasmund, hadde et uhell med høyet sitt en sommer. I bekkefallet i utløpet av Saugemyra hadde Brusevold sin gårdssag på 1800-tallet. Saugemyra var oppdemt der hvor saga sto. En sommer etter mye regn brast demningen og store vannmasser gikk i bekken mot Brusevolddalen. Resultatet ble at de

*Sangene ved Lovise Brusevolddalens begravelse
2. februar 1926.*

*Anette og Johan
på trappa på
Brusevolddalen*

flate jordene på gården hvor høysåtene til Aasmund sto, ble oversvømmet. De såtene som flommen fikk tak i, gikk utfor fossen og ned i dalsøkket på sørsiden av husene, det såkalte Nepehølet (dette var et jordstykke med god råme-sterk jord * som det ble dyrket nepe på). (* råme-sterk jord var jord som holdt godt på fuktigheten).

Jørnerød eller Jørnhytta

Denne ligger på nordsiden av den dyrka marka på Brusevolddalen. Det er nå tilgrodd med skog. På østkanten av dette granholtet mot bekken lå en enslig stua. Selve Jørnhytta med uthus lå mot åsen på vestsiden av innmarka. Jørnhytta har sitt navn fra en som het Jørn/Jørgen og som bodde der på 1700-tallet. Jørnhytta var husmannsplass under Brusevold søndre, men gikk med i kjøpet da Aasmund kjøpte Brusevolddalen. Tomtene etter husene er godt synlige i dag.

I 1801 bodde Brynild Jørgensen f. 1767 her sammen med sin mor Anne Maria f. 1729. Det er fortalt at noen gutter fra Belsby hadde oppdaget at det lå en stor rund stein på åsen ovenfor husene, den lå helt på vippepunktet. Ved hjelp av noe redskap fikk de den store steinen til å rulle mot fjøset, men den gikk heldigvis forbi uthusene. Det ble et sterkt bulder av dette og kona ble vettskremt og sprang til naboen hvor hun ropte: *"Jeg fikk gjort kors over han Brynild, men han Jens måtte ligge med det han hadde."*

Den siste som bodde en stund på Jørnhytta, var Hans Kasene fra Skjebergdalen. Han flyttet senere til Bergli under nordre Skofteby. Der bodde senere også hans sønn Petter f. 1831 med sin kone Jørgine f. 1818. Bergli ble senere kalt Kasehytta.

Brusevoldhyttene

Hyttene var husmannsplasser under Brusevold-Nordre gnr 37. Den ene plassen lå nord for krysset hvor veien går vestover til Saugemyra og nordover mot Stokkemåsan, og på vestsiden av det tilplantede jor-det. Undermuren til stua er der godt synlig.

Den andre plassen lå på en forhøyning ute i granholtet, inntil veien på sydvestre side av denne. Den gamle jordkjelleren ligger i sørenden av hytteåsen. Det bodde sikkert mange forskjellige familier på Hyttene i 1800-åra. Den som sist bodde der, var Syver Sandersen f. 1852 på Hesthagan og hans kone Tilla Maria f. 1849. Syver var legpredikant og han var kjent for sitt praktfulle skjegg. Syver og Tilla hadde en datter Karen f. 1879 som ble gift med Georg Solli på Ise.

Husene på Hyttene ble revet før 1900.

